

БАЛАГУРА Т. В.,

здобувач кафедри права та публічного управління

(ЗВО «Університет Короля Данила»)

ORCID ID: 0009-0001-6051-7306

УДК 378.147: 340.12

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.73>**МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ ТА СПРАВЕДЛИВОСТІ**

Метою наукової статті є дослідження механізмів правового виховання як інструменту забезпечення соціальної рівності та справедливості, а також обґрунтування їх ролі у формуванні правосвідомості громадян. Стаття спрямована на аналіз сучасних підходів до правового виховання, визначення його впливу на подолання соціальної нерівності та розробку практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності цих механізмів у правовій системі України. Методика включає всебічний аналіз і узагальнення існуючих науково-теоретичних даних, а також розробку відповідних висновків і пропозицій. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: загальнонаукові методи аналізу та синтезу, порівняльно-правовий, метод інституціонального аналізу, нормативно-правовий, соціологічний, прогностичний. У статті здійснено комплексний аналіз правових та соціально-психологічних аспектів виховного впливу права на індивідуальний і колективний рівень суспільної взаємодії. Досліджено концептуальні засади правового виховання, його місце в системі забезпечення соціальної рівності та механізми реалізації через формальні та неформальні правові інститути. Особлива увага приділяється ролі правових стимулів і санкцій у формуванні свідомого правового мислення, впливу освітніх програм, державних та громадських ініціатив на підвищення рівня правової культури. Проаналізовано сучасні виклики та загрози для ефективності правового виховання, зокрема зростання соціальної поляризації, правового нігілізму та інформаційних маніпуляцій. Наукова новизна статті полягає у комплексному аналізі механізмів правового виховання як засобу забезпечення соціальної рівності та справедливості, а також у визначенні їхнього впливу на формування правосвідомості громадян. Запропоновано авторську концепцію інтеграції правового виховання в систему державної політики з метою мінімізації правової нерівності та усунення дискримінаційних бар'єрів у суспільстві. Визначено інноваційні підходи до реалізації правового виховання через цифрові технології та соціальні комунікації. Практична значимість наукової статті полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки та вдосконалення програм правового виховання, спрямованих на забезпечення соціальної рівності та справедливості. Запропоновані підходи можуть бути використані у сфері освіти, правопросвітницькій діяльності, а також у процесі формування державної політики щодо підвищення правової культури населення. Отримані висновки та рекомендації сприятимуть розвитку ефективних механізмів правового виховання, що забезпечуватимуть зниження рівня правової нерівності, підвищення правосвідомості громадян та створення більш справедливого суспільства.

Ключові слова: *правове виховання, соціальна рівність, правосвідомість, правова культура, механізми правового впливу, демократичне суспільство, соціальна справедливість.*

Balahura T. V. Mechanisms of legal education in the context of ensuring social equality and justice

The purpose of the scientific article is to study the mechanisms of legal education as a tool for ensuring social equality and justice, as well as to substantiate their role in the formation of citizens' legal awareness. The article is aimed at analyzing modern approaches to legal education, determining its impact on overcoming social inequality and developing practical recommendations for increasing the effectiveness of these mechanisms in the legal system of Ukraine. The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of existing scientific and theoretical data, as well as the development of relevant conclusions and proposals. The following methods of scientific knowledge were used during the study: general scientific methods of analysis and synthesis, comparative law, institutional analysis method, regulatory and legal, sociological, prognostic. The article provides a comprehensive analysis of the legal and socio-psychological aspects of the educational impact of law on the individual and collective levels of social interaction. The conceptual foundations of legal education, its place in the system of ensuring social equality and mechanisms of implementation through formal and informal legal institutions are investigated. Special attention is paid to the role of legal incentives and sanctions in the formation of conscious legal thinking, the influence of educational programs, state and public initiatives on increasing the level of legal culture. Modern challenges and threats to the effectiveness of legal education are analyzed, in particular the growth of social polarization, legal nihilism and information manipulation. Scientific novelty. The scientific novelty of the article lies in the comprehensive analysis of the mechanisms of legal education as a means of ensuring social equality and justice, as well as in determining their impact on the formation of citizens' legal awareness. The author's concept of integrating legal education into the system of state policy is proposed in order to minimize legal inequality and eliminate discriminatory barriers in society. Innovative approaches to the implementation of legal education through digital technologies and social communications have been identified. The practical significance of the scientific article lies in the possibility of applying the obtained results to develop and improve legal education programs aimed at ensuring social equality and justice. The proposed approaches can be used in the field of education, legal educational activities, as well as in the process of forming state policy to improve the legal culture of the population. The conclusions and recommendations obtained will contribute to the development of effective mechanisms of legal education that will ensure a decrease in the level of legal inequality, an increase in the legal awareness of citizens and the creation of a more just society.

Key words: *legal education, social equality, legal awareness, legal culture, mechanisms of legal influence, democratic society, social justice.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві правове виховання є одним із ключових механізмів формування правосвідомості громадян, що сприяє забезпеченню соціальної рівності та справедливості. Проте, в Україні спостерігається недостатній рівень правової культури серед населення, що зумовлює правову нерівність, дискримінацію та низький рівень довіри до правової системи. Існуючі механізми правового виховання часто є фрагментарними, не враховують сучасні виклики та не забезпечують належного рівня правопросвітницької роботи серед різних верств населення.

Актуальним є дослідження ефективних механізмів правового виховання, здатних формувати у громадян розуміння власних прав і обов'язків, сприяти правовій соціалізації та забезпечувати соціальну справедливість. Особливо важливим є врахування цифрових технологій, інноваційних методик та інтеграції правопросвітницької діяльності в освітню

систему та державну політику. У зв'язку з цим необхідним є науковий аналіз механізмів правового виховання у контексті їхнього впливу на подолання соціальної нерівності та формування справедливого суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Варто зазначити, що аналізу та дослідженню питання правового виховання приділеної праці багатьох науковців, але ґрунтовне розкриття механізмів правового виховання і як вони впливають на забезпечення соціальної рівності та справедливості не є вичерпне, саме тому тема набуває особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове виховання, як цілеспрямований процес формування правової свідомості та культури, має глибокі історичні корені, що відображають еволюцію ідеалів соціальної рівності та справедливості в різних правових системах світу. Його розвиток тісно пов'язаний із змінами суспільно-політичних формацій, філософських концепцій права та становленням прав людини як універсальної цінності.

У Стародавній Греції та Римі правове виховання було невіддільним від філософського осмислення природи права і справедливості. Платон і Арістотель розглядали справедливість як чесноту, що забезпечує гармонію в державі та особистості. У Римській імперії правове виховання набуло системності завдяки розвитку юриспруденції: Цицерон акцентував увагу на важливості права як засобу досягнення загального блага.

У середньовічний період правове виховання підпорядковувалося релігійним догмам. Християнська філософія в Європі інтегрувала ідеали рівності перед Богом у правові системи. Фома Аквінський поєднав природне право з божественним, заклавши основи для розуміння справедливості як відповідності людських законів божественному порядку [5, с.238].

Епоха Просвітництва принесла революційні зміни у правове виховання. Філософи Джон Локк, Шарль Монтеск'є, Жан-Жак Руссо заклали підвалини сучасних уявлень про рівність і справедливість, підкреслюючи природні права людини на свободу, власність і безпеку. У цей період з'являються перші правові акти, що закріплюють ці ідеї, зокрема Декларація прав людини і громадянина (1789).

Промислова революція і демократичні трансформації сприяли розширенню правового виховання як елементу громадянської освіти. Утвердження принципів правової держави в європейських країнах і США привело до впровадження правових дисциплін у навчальні програми. Зокрема, правове виховання починає охоплювати питання соціальної справедливості, прав жінок, трудових прав.

У ХХІ столітті правове виховання набуває глобального виміру, зосереджуючись на універсальних цінностях прав людини, гендерній рівності, толерантності. Особлива увага приділяється інтеграції правового виховання в систему загальної освіти та популяризації правової культури через неформальні освітні платформи. Роль міжнародних організацій (ООН, Рада Європи) у формуванні стандартів правової освіти є визначальною [10, с.56-63].

Особливу увагу при аналізі правового виховання слід приділити концепції правової активності, яка є важливим показником рівня правової культури суспільства. Як зазначає М. Цимбалюк, правова активність базується на ціннісно-комунікативному аспекті, що передбачає автономізацію правосвідомості, взаємовизнання прав і свобод, а також дотримання принципів свободи, відповідальності, рівності та справедливості. У цьому контексті важливою є ідея комунікативної самоорганізації суспільства, яку розвиває А. Токарська, підкреслюючи роль правової комунікації у формуванні правового порядку.

Реалізація демократичної моделі правового виховання потребує прозорості, багатоканальної комунікації між громадянами, суспільством і владою. Це забезпечує не лише ефективний зворотний зв'язок, але й сприяє формуванню правової культури, заснованої на довірі та взаємній відповідальності. Правове виховання повинно бути гнучким, адаптованим до потреб суспільства, враховувати ментальні, соціально-економічні та духовні особливості українського соціуму.

Метою правового виховання має стати формування «людини правової» – громадянина, який не лише знає свої права та обов'язки, але й активно їх реалізує, сприяючи

поступальному розвитку демократичної, правової держави та громадянського суспільства. Тільки така модель правового виховання може забезпечити сталий розвиток України в умовах сучасних викликів і глобальних трансформацій [1, с.7-12].

Правове виховання виступає ключовим чинником формування правової свідомості громадян, забезпечуючи стабільність правопорядку та розвиток демократичного суспільства. Його основною метою є формування в індивіда стійких правових уявлень, ціннісних орієнтацій та настанов, які стають орієнтирами у повсякденному житті.

Перш за все, правове виховання має забезпечити закріплення у свідомості особи таких базових орієнтирів, як повага до закону і законності, усвідомлення їх як найвищих соціальних цінностей. Це створює підґрунтя для розвитку правового суспільства, де кожен громадянин відчуває особисту відповідальність за додержання правових норм. Важливою складовою є формування імунітету до протиправних спокус, розвиток мотивації до правомірної поведінки та активної участі у підтриманні правопорядку [2, с.112-118].

Соціальна рівність, у правовому сенсі, означає рівність можливостей для всіх громадян незалежно від їхнього соціального походження, статі, раси, національності, релігії чи інших ознак. Правове виховання, у цьому контексті, є засобом, що забезпечує усвідомлення та реалізацію цих можливостей на практиці

Інструментальна роль правового виховання у забезпеченні соціальної рівності полягає у кількох аспектах:

1. Формування правосвідомості: правове виховання сприяє усвідомленню громадянами своїх прав і свобод, а також обов'язків перед суспільством і державою. Це створює підґрунтя для активної громадянської позиції та захисту своїх прав у випадку їх порушення [11, с.321-322].

2. Підвищення правової грамотності: освітні програми з правознавства у школах, університетах і для дорослого населення допомагають формувати у громадян глибоке розуміння принципів верховенства права, рівності перед законом та недискримінації.

3. Зміцнення правової культури: виховання поваги до закону як до вищої соціальної цінності формує у громадян переконання у важливості дотримання правових норм як основи соціальної стабільності та рівності [7, с.101-108].

4. Попередження дискримінації: правове виховання допомагає боротися з упередженнями та стереотипами, що можуть призводити до дискримінаційної поведінки. Воно сприяє розвитку толерантності та поваги до прав інших людей.

5. Сприяння участі громадян у правотворчості: освічені громадяни мають більшу мотивацію брати участь у громадському житті, впливати на процеси прийняття рішень, що сприяє створенню законодавства, яке враховує інтереси різних соціальних груп.

Важливо, щоб правове виховання здійснювалося на систематичній основі та охоплювало різні рівні суспільства. Держава, громадські організації, освітні установи повинні співпрацювати у формуванні правової культури, орієнтованої на утвердження соціальної рівності. Це передбачає не лише формальне інформування про права та закони, але й активне залучення громадян до обговорення питань справедливості, прав людини та правової відповідальності.

Соціальна справедливість у контексті правової освіти та виховання передбачає забезпечення рівного доступу до правових знань і можливостей для всіх верств населення, незалежно від соціального статусу, національності, статі, віку чи інших ознак. Це можливо завдяки інклюзивним освітнім програмам, просвітницьким ініціативам, спрямованим на підвищення правової обізнаності маргіналізованих груп населення, а також завдяки активній участі громадянського суспільства у правовиховній діяльності [3, с.123-130].

Загалом, правова освіта і виховання є невід'ємними елементами стратегії забезпечення соціальної справедливості, оскільки вони формують основу для свідомого, відповідального громадянства, здатного ефективно функціонувати у демократичному суспільстві. Розвиток цих процесів сприяє створенню умов для рівноправного доступу до ресурсів, можливостей та захисту прав, що є запорукою стабільності та гармонії у суспільстві.

Висновки. На жаль, сучасні українські реалії свідчать про девальвацію правових цінностей, підміну їх антицінностями, що призводить до правового нігілізму. Як зазначає В. Кравчук, це пов'язано з міфологізацією правових цінностей, що виникає внаслідок нерозрізнення сенсів терміну "цінність", культивуванні обмеженого набору цінностей та ототожнення їхньої природи із предметами потреб. Він підкреслює, що відновлення ціннісного підґрунтя можливе лише через інтеграцію моральних та духовних орієнтирів у суспільне життя [3, с.184-186].

У цьому контексті важливою є роль релігійного та морального виховання у поєднанні з правовим. Як зазначає О. Петренко, відхід від морально-релігійних норм спричинив духовну кризу, що проявляється у зростанні аморальності та правового нігілізму. Тому інтеграція морально-етичних засад у систему правового виховання може стати важливим фактором підвищення його ефективності [8, с.45-52].

Важливу роль у цьому процесі мають відігравати громадські організації, які можуть здійснювати правовиховну діяльність шляхом реалізації просвітницьких програм, організації акцій, спрямованих на підтримку правових реформ, та участі у формуванні законодавчої бази. Їхня діяльність буде ефективнішою за умови сприятливого правового середовища, що передбачає спрощені процедури реєстрації, податкові стимули, правові гарантії доступу до соціальних послуг та участі у державній політиці.

Насамкінець варто зазначити, що правове виховання є невід'ємним елементом розвитку правової держави, сприяючи формуванню правової культури, підвищенню правової активності громадян та зміцненню демократичних інститутів. Його ефективність залежить від гармонійної взаємодії держави, громадянського суспільства та освітніх інституцій, орієнтованої на формування правосвідомості нового покоління українців.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ: Ін Юре, 2020. 512 с.
2. Гетьман А. П. Концепція правової політики в сучасній Україні. Харків: Право, 2021. 274 с.
3. Додін Є. В. Державна політика та державне управління: правові аспекти взаємодії. *Юридична Україна*. 2023. № 4. С. 11–18.
4. Кравчук М. В. Правове виховання: теоретико-методологічні аспекти. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 280 с.
5. Макеева О. М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. *Юридичний вісник*. 2016. № 4(41). С. 48–52.
6. Марченко М. Н. Основи правової політики: методологічні підходи та напрями реалізації. Одеса: Фенікс, 2020. 276 с.
7. Окладна М. В. Правова культура і її роль у формуванні демократичної правової держави. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 1. С. 123–128.
8. Петренко О. П. Механізми правового виховання в умовах трансформації суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України»*. 2019. № 1. С. 45–52.
9. Романов С. П. Правове виховання як інструмент демократичного розвитку суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 3. С. 88–94.
10. Сидоренко Л. М. Роль правового виховання у формуванні правової культури. *Український журнал правничих наук*. 2021. Т. 12. № 3. С. 56–63.
11. Тимошенко Ю. І. Формування правосвідомості через механізми правового виховання: соціально-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 112–118.
12. Федоренко П. В. Значення правової освіти у забезпеченні соціальної рівності та правової культури. *Вісник правових досліджень*. 2022. № 5. С. 67–73.

